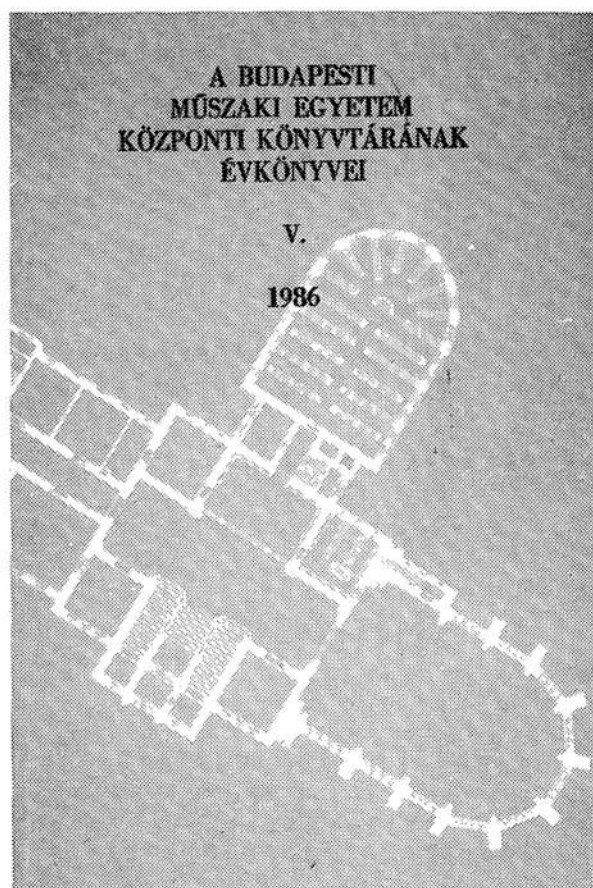

BESZÁMOLÓK

SZEMLÉK

REFERÁTUMOK

Egyetemi könyvtári évkönyvek

A Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának Évkönyvei. V. 1986. / Fel. szerk. Lebovits Imre; Szerk. Végh Ferenc. - Bp.: OMIKK soksz., 1988. - 426 p.

A kiadvány 1967-ben megjelent első kötetének előszavában Héberger Károly, a felelős szerkesztő többek között ezt írta: "...kötetünk címe elsősorban kiadványtípust jelöl, s nem gondolunk évente való kiadásra, erre előreláthatólag három-négy évenként kerül sor..."

A programszerűen 1971-ben megjelent második kötet előszavában ugyancsak tőle olvashattuk a következőket: "Időközben öt évben állapítottuk meg

az évkönyv megjelenésének periodicitását. Ennyi idő alatt mindig kikerül munkatársaink tollából egy-egy kötetre való tanulmány, s öt év már a beszámolóhoz és az elemző munkához is elegendő adatot és tapasztalatot nyújt. Úgy látjuk helyesnek, ha évkönyvünk az állami ötéves tervperiódusokhoz igazodik. A sűrűbb megjelenés ellen szólnak a magas kiadási költségek, a nyomdai kapacitás szűk volta, s az a törekvés, hogy az intézményünkhöz méltó színvonalat mindenképpen biztosítsuk."

Az 1981-ben kiadott negyedik kötet megjelenése után Héberger Károly 1984-ben elhunyt, a könyvtár vezetését Lebovits Imre vette át, aki a vezetésváltozással mindig együttjáró átmeneti gondok és a növekvő gazdasági nehézségek ellenére sem mondott le az évkönyv kiadásáról, sőt korábbi periodicitását is megtartotta. (Más kérdés, hogy ezáltal az évkönyv tárgyveve és megjelenési ideje között kétéves elcsúszás keletkezett.)

Az ötödik kötet első tanulmányát Lebovits Imre írta. A *könyvtár 1981 és 1985 között végzett munkájáról* ad benne áttekintést. Megemlékezik elődje, Héberger Károly vezetői tevékenységéről is.

Bár a költségvetés 1981 óta folyamatosan növekedett, a könyvtár szinten maradását nem sikerült elérni. Ennek legfőbb oka a tökések kiadványok árának nagymérvű emelkedése, a devizaárfolyamok kedvezőtlen alakulása, az üzemeltetési költségek jelentős növekedése. Mindez odavezetett, hogy megszűnt a tökések országokból a könyvrendelések korábbi folyamatossága. A helyzeten 1984 óta némileg enyhített a Soros-alapítvány, amely kedvezőbb feltételeket teremtett az USA-ból származó kiadványok beszerzéséhez.

A könyvtári hálózat 1985 végén 1 kari, 15 intézeti, 67 tanszéki és 6 kollégiumi könyvtárból állt. A 89 tagkönyvtárban 50 könyvtáros és 46 könyvtárkezelő dolgozott. A külföldi kiadványrendelések hálózaton belüli egyeztetésén kívül az OMIKK-kal is folyt az egyeztetés.

A könyvtár állománya 1985 végén meghaladta a félmillió (509 798) egységet, ami országos viszonylatban is igen jelentős tudományos bázisnak tekintendő.

A beiratkozott olvasók száma a tervidőszakban mindvégig megközelítette, sőt egyes években meg is haladta a 11 000 főt, az általuk használt dokumentumok száma pedig folyamatos emelkedéssel 1985-ben meghaladta a 440 000 könyvtári egységet.

A tájékoztatói igények és eredmények számszerű növekedése ugyancsak figyelemre méltó, főleg a szóbeli tájékoztatásé, amely az 1981. évi 6799 esetrel szemben 1985-ben 10 030 esetet tett ki. A szakirodalom-ismereti oktatás sikerét jelzi, hogy benne évenként 500–1000 hallgató vett részt.

A reprográfiai szolgáltatások közül különösen a xeroxmásolatok száma növekszik, 1985-ben csaknem elérte a 700 000-et.

Lécesné Mesterházi-Nagy Márta *A felsőoktatási törvények hatása az egyetemi könyvtárak rendszerére az NSZK-ban* c. tanulmánya hasznos szempontokat nyújt a könyvtári rendszerek tervezői, fejlesztői számára. Mint rámutat, az NSZK-ban az egyetemek szervezeti felépítésük alapján két csoportba oszthatók: a régi alapítású egyetemekre és az újabb alapításúakra, mely utóbbiak a hatvanas-hetvenes években keletkeztek. Az új egyetemek könyvtári rendszere általában példamutató. Közülük is kiemelkedik a konstanzi és a regensburgi egyetemé. Míg a régi alapítású egyetemeken a központi könyvtár mellett nagy önállósággal működő intézeti és tanszéki könyvtárak is vannak (kétlépcsős rendszer), addig e két új egyetemen a könyvtári ellátás a központi könyvtár feladata. Itt nincsenek kari, intézeti és tanszéki könyvtárak (egylépcsős rendszer), hanem legfeljebb csak a központi könyvtár integráns részét alkotó ún. részkönyvtárak és minimális kötetszámú letéti gyűjtemények. Mindehhez természetesen szükséges az egyetem és könyvtára épületrendszerének olyan megtervezése, hogy a központi könyvtár szolgáltatásait minden különösebb nehézség nélkül elérhessék a hallgatók és az oktatók.

Frey Tamásné *A BME oktatóinak szakirodalmi munkássága és szakelőadásai 1874–1980 között* címmel egy figyelemre méltó statisztikai elemzés eredményeit tárja az olvasó elé. A szóban forgó 7 év alatt a BME oktatói 10 896 publikációt írtak, közülük 3525-öt idegen nyelven. Az idegen nyelvű publikációk 3 kontinens 23 országában jelentek meg; legtöbb az NDK-ban, az NSZK-ban, Angliában és az USA-ban. Az itthon és külföldön megjelent publikációk 55,4%-a folyóiratcikk, 18%-a pedig konferenciái, kongresszusi előadás volt.

A BME oktatói a tárgyidőszakban egyetemen kívüli szervezetekben, illetve rendezvényeken összesen 833 szakmai előadást tartottak. 127 előadás külföldön hangzott el.

Fonyó Istvánné *Reformtörekvések a mérnökképzésben az európai szocialista országokban* c. tanulmánya lényegre törekvően vázolja fel a bolgár, a csehszlovák, jugoszláv, lengyel, magyar, keletnémet és szovjet felsőoktatási reformtörekvések fontosabb célkitűzéseit és eredményeit az 1985-ig meglévő források alapján. A tanulmány megírásához jó forrásbá-

zis volt a könyvtár 1954-ben alapított, de intenzívebben csak 1964 óta fejlesztett egyetemi gyűjteménye, amely 1985-ben már 33 ország mintegy 500 felsőoktatási intézményének dokumentumait tartalmazta, több mint 8000 tételt. Ennek az anyagnak a felhasználásával készülnek az *Európai műszaki egyetemek és főiskolák szakosítási rendje* c. sorozat kötetei is, amelyek 1985-ig a Szovjetunió, Olaszország és a Benelux államok, Csehszlovákia, Lengyelország, Franciaország, Ausztria, Svájc, Norvégia, Svédország és az NSZK felsőoktatási rendszerével ismertették meg a hazai szakembereket.

Szabóné Szávay Judit *A műszaki felsőoktatás, kutatás és fejlesztés számítógépes információellátása* c. dolgozata a hazai számítógépes tájékoztatás kezdeteit és első 15 évét mutatja be. Részletesebben a BME szakirodalmi igényeinek számítógépes kielégítésével foglalkozik. Rendszerezi a gépesített tájékoztatási rendszer fejlesztési koncepciójának, szervezésének, előkészítésének, megvalósításának kérdéseit, különös tekintettel a BME Központi Könyvtára előtt álló feladatokra. (A Központi Könyvtár 1987 augusztusában bekapcsolódott az online információszolgáltatást nyújtó intézmények sorába, és jelenleg már több külföldi szolgáltatóközponthoz van bejelentkezési kulcsszava.)

Biacs Péterné *Számítógépes adatbázisok a fizika tudománya területén* c. dolgozata témáját tekintve voltaképpen az előbbiekhöz kapcsolódik. Ismerteti a fontosabb fizikai adatbázisokat, megemlítve azt is, hogy Magyarországon először az MTA Központi Fizikai Kutató Intézete vállalkozott saját adatbázis kiépítésére.

Hopp Gyözőné *Kommunikációs hatásvizsgálatok a szakirodalmi tájékoztatásban* c. tanulmányának kiindulópontja, hogy napjainkban a mennyiség és a gyorsaság problémáin túlmenően a szakirodalmi tájékoztatásban mindinkább előtérbe kerül a megértés kérdése, azaz hogy a feltárást végző személy felismeri-e a dokumentumban a lényegest, látja-e az összefüggéseket, tudja-e továbbítani mindezeket úgy, hogy a felhasználó torzítás nélkül vehesse birtokba a kapott információkat. A megértés tényezőinek és mértékének vizsgálata fontos kommunikációs probléma és feladat, s mint ilyen, túlnő a szoros értelemben vett tájékoztatási tevékenység körén: felöleli a tájékoztatás előkészítő szakaszait, a tájékoztatói igények felkutatását és a kapott információk használhatóságának értékelését is.

A szerző – szakemberek segítségével – a tájékoztatás négy alapformájával (referálólappal, témafigyelés, témadokumentáció és irodalomkutatás) kapcsolatban végez kommunikációs hatásvizsgálatokat, a mennyiség, a gyorsaság és a megértés szempontjait érvényesítve. Az eközben szerzett felismerések, tapasztalatok alapján rámutat a továbbfejlesztés lehetőségeire.

Majtényi Árpádné és Végh Ferenc *Provenienciakutatás a BME Központi Könyvtárában* c. tanulmánya egy nagyobb vállalkozás első részeredményének

tekinthető, s mint ilyen, a Központi Könyvtár 5 különgyűjteményének (Eötvös-hagyatéka, Hieronymi-hagyatéka, Tanácsköztársasági különgyűjtemény, Régi és ritka könyvek gyűjteménye, valamint az egyelőre félig kész tankönyv-, jegyzet- és különlenyomat-gyűjtemény) jelentősebb darabjairól ad érdekes és értékes provenienciainformációkat.

Rohla Mártonné Katalógushasználati vizsgálatok a BME Központi Könyvtárban címen a könyvtár szakkatalógusának használatát mutatja be 250 katalógushasználóval három különböző időpontban végzett kérdőíves és szóbeli felmérés alapján. Eszerint a megkérdezettek 41,2%-a a mérnöki tudományok, 19,6%-a az ún. alaptudományok, 21,2%-a pedig a társadalomtudományok kérdéseivel kapcsolatos irodalmat keresett a szakkatalógusban. A beszélgetések közben az is kiderült, hogy a betűrendes katalógust a gyorsabb eredmények reményében – főleg az egyetemi hallgatók – jobban kedvelik, de a kutatók és az oktatók témájukhoz szívesen keresnek irodalmat a szakkatalógusban is.

A Központi Könyvtár könyvtárosai szívesen foglalkoznak a Budapesti Műszaki Egyetem múltjával, jelenével és jövőjével is. Ennek az érdeklődésnek

terméke **Gáspárné Demeter Judit** *A Műegyetem építői* c. tanulmánya, amelyben *Czigler Győző* (1850–1905), *Hauszmann Alajos* (1847–1926) és *Pecz Samu* (1854–1922) életét, alkotásait és közéleti szereplését ismerteti tömören, jól áttekinthetően.

Ugyancsak az egyetem történetével kapcsolatos **Végh Ferenc** *Újabb adatok Jubál Károly életéről* címen publikált tanulmánya is. Jubál Károly (1817–1853) a BME elődintézményének, a József Ipartanodának volt rövid ideig tanára. A Kossuth család barátjaként a Habsburgok ellen szőtt mozgalom egyik vezéralakja volt, és 1853-ban mártírhalt.

Az évkönyv befejező része a könyvtár kiadványainak és munkatársai irodalmi tevékenységének bibliográfiai adatait közli 45 oldalon, majd a könyvtár személyi állományának névjegyzéke következik a beosztások, illetve munkakörök megjelölésével, az 1985. december 31-i állapotnak megfelelően.

Balázs János

Vissza a jövőbe: az adatbázispar kronológiája

Az *adatbázispar* bár új iparág, elég régi ahhoz, hogy történeti áttekintést lehessen készíteni róla. A *Database* magazin fennállásának tizedik évfordulója alkalmából ezt kísérel meg az iparág egyik úttörője.

Még az egyik legmodernebb technika történetében is nyomon követhetők dátumok, a fejlesztések egymásutánisága és egymásra épülésük mértéke. Nem könnyű feladat azonban annak az időpontnak a pontos meghatározása, ahonnan a történeti visszapillantást el kellene kezdeni. Valójában az írásnak és az első könyvtáraknak az i.e. 3. évezredben való megszületésétől kellene elindulni. Az agyagtáblák tekinthetők tulajdonképpen az első WORM (write-once, read-many = egyszer írható, sokszor olvasható) típusú adathordozóknak. Mérföldkönek számít a könnynyomtatás megjelenése a 15. században, ami lehetővé tette az írásműveknek a "végfelhasználók" sokkal szélesebb körében való elterjesztését.

A történeti áttekintés teljességéhez vissza kellene nyúlni a matematika és a számolás kialakulásához is: az abakusz, a számjegyek, a tízes számrendszer időszámításunk előtti megjelenéséhez és *Napier*, *Leibnitz*, *Newton* és *Pascal* 15. századi matematikai felfedezéseihez (logaritmus, differenciál- és integrálszámítás, az első számológépek), a logaritéc megjelenéséig. Az első "szakértő rendszernek" tekinthető az a számológép, amelynek segítségével a betáplált csillagászati jelenségek alapján előre meg lehetett jósolni eseményeket.

A számítógép feltalálójának *Charles Babbage*-t tekintjük (1840 körül), jóllehet tervét nem valósította meg. A számítógépes programozás néhány alapelvét pedig már ez az idő tájt kidolgozta *Lovelace* grófnő, *Ada Byron*. Az első programozható számítógép megépítésére azonban csak a 2. világháború vége felé került sor: *J. Presper Eckert* és *J. W. Mauchly* részvételével az USA hadserege részére a Pennsylvaniai Egyetemen kifejlesztették az ENIAC számítógépet. Ugyanők 1951-ben megépítették az első általános célú számítógépet is, az UNIVAC-ot az USA Népszámlálási Hivatala részére. Ez a hivatal bábáskodott az IBM cég elődjét megalapító *Herman Hollerith* lyukkártyarendszerű adatfeldolgozó gépének megszületésénél is.

A számítógép azonban csak egyik eleme az adatok gyűjtésére, visszakeresésére és elemzésére képes teljes információs rendszernek. Már az egyiptomiak hatalmas piramisépítkezései sem képzelhetők el valamilyen nyilvántartási, információs rendszer nélkül. Sokak szerint a 15. században létrejött könyvelési rendszerek tekinthetők az első információs rendszereknek.

Az online elérhető adatbázisok eredete a 17. századig vezethető vissza, amikor megjelentek az első tudományos folyóiratok. Az ezt követő időkben jöttek létre a témakör szerinti könyvtári katalógusok, indexek és referálólapok, mint például a mai jól ismert bibliográfiai adatbázisok ősei közül az *Index Medicus* (1879), az *Engineering Index* (1884), a *Scientific Ab-*